

OBJEKT I TORÖ SOCKEN

42 OXNÖ

43 SVÄRDSÖ

44 ÖRSKÄREN OCH SUNDET MELLAN LISÖ OCH SVÄRDSÖ

45 TORÖ

46 REVSKÄRSARKIPELAGEN

47 ÖREN

48 HERRHAMRAÖARNA

49 ÖJA

42 OXNÖ

Karakteristik: Innerskärgårdsö som till stor del tagits i anspråk för fritidsbebyggelse. Barrskog och blandskog. Ett delområde utgörs av ett välbevarat, småskaligt kulturlandskap med rik flora. Känsligt vattenområde. Värdefull livsmiljö för landsnäckor.

Klass: 2 - 3 B Z G H L K P

Områdesbeskrivning: Oxnö är beläget i kommunens södra del, mellan Lisö och Kåringboda.

Öns dominerande vegetationstyper är hällmarkstallskog och barrblandskog av ristyp, med ett stort inslag av al, sälg och björk i fuktigare partier. Fältskiktet består av ljung, blåbär, kråkbär, ärenpris och björkpyrola. De alkärr som förekommer är mer eller mindre påverkade av dikningar, och hyser arter som vattenklöver, hundstarr, stjärnstarr, blåstarr, topplösa och vitmossor. Norra delen av ön är mindre påverkad av skogsbruk. Åkrar och ohävdad kulturmark, samt omfattande fritidsbebyggelse, präglar de strandnära delarna. Värdefulla växtlokaler finns även på tomtmark, t.ex. på Ängsholmen, och vid Skoga där ett stort bestånd av korskovall växer på en sommarstugetomt. Stränderna längs öns norra kust är i huvudsak fria från bebyggelse.

Följande fågelarter anges av NOF häcka på Oxnö: Ormvråk, kattuggla, hornuggla, skogsduva, **mindre hackspett** och hämpling.

Delobjekt:

42a) Blandskog vid Boviken

42b) Norra Oxnö

42c) Östra Oxnö gård

42d) Området väster om Östra Oxnö gård

42e) Svärdsund

42a) Blandskog vid Boviken. Lövdungar med mycket varierat och olikåldrigt trädskikt. Tidigare fristående solitärekar står tillsammans med en yngre skog, bestående av oxel, lönn, ask, tall, gran, rönn, lind, björk och alm. Buskskiktet är bitvis välutvecklat, och utgörs av hassel och skogstry. I skogsbrynen förekommer snår av slån och nypon. I fältskiktet märks blå- och vitsippa, vårlök, gullviva, liljekonvalj, ängsviol, stenbär, hässlebrodd, spenört, skogsknipprot och grönvit nattviol.

Lövdungarna utgör närströvsområde för fritidsområdet, och är lättillgängliga från vägen ut mot Ängsholmen.

42b) Norra Oxnö. En bergsrygg bildar en delvis brant kust ut mot fjärden i öster. En serie av små, välavgränsade toppar utgör ryggens högst belägna del. Sluttningen ut mot öster, liksom sänkor mellan topparna, täcks av blandad skog där asp bildar rena bestånd i vissa partier. Träd av björk, gran och sälg ingår också i trädskiktet här, medan ek och tall dominerar brantare partier. En del äldre vindfällen ligger kvar i skogen. Skogen är relativt ljus och öppen, och i en del partier förekommer slånsnår. I fältskiktet växer bl.a. blåbär, **sårläka**, harsyra, blåsippan, vispstarr, bergsslok och trolldruva.

Området underhåller en art- och individrik fågelfauna. Torra furor och äldre ekar och aspar som är lämpliga boträd för många fågelarter förekommer ovanligt rikligt.

42c) Östra Oxnö gård. Omgivningarna runt gården utgörs av ett småskaligt jordbrukslandskap. Skogklädda bergkullar omväxlar med den öppna kulturmarken. Till områdets tilltalande landskapsbild bidrar i hög grad de vikar och fjärdar som ramar in landområdet. De öppna markerna används för odling av fodergrödor och för bete med nötkreatur.

De omgivande skogspartierna består av en flerskiktad blandskog, som har uppkommit genom igenväxning av öppna, beteshävdade vegetationstyper. Enstaka grova ekar och askar utgör den äldsta generationen, bl.a. en grov, ihålig ask som bär spår av hamling (lövtäkt). I övrigt förekommer lind, asp, gran och björk. Några täta granplanteringar ingår som ett mindre inslag i skogen, och små partier med hållmarkstallskog bidrar till skogens omväxlande karaktär.

Längs vägen ut mot Ängsholmen avbryts odlingsmarken av små lundartade dungar, med ett varierat trädskikt bestående av bl.a. lönn, ask, fågelbär och björk. Buskskiktet är extremt välutvecklat och består framför allt av slån och hagtorn. Området hyser en artrik flora. Vid Östra Oxnö gård förekommer arter som småborre, nässelklocka, gullviva och **pukvete**. I lundarna och i blandskogen växer bl.a. spenört, natt och dag, tvåblad, krissla, liljekonvalj och stora stånd med blodnäva.

42d) Området väster om Ö. Oxnö gård. Området utgörs av ett högre beläget skogsparti. Omväxlande barrskog, som övergår från hållmarkstallskog med fina gamla furor till en välutvecklad blåbärsgranskog i sänkor mellan bergsknallarna. Ett opåverkat skogskärr ingår i området. Täckningsgraden är här 50-70% i trädskiktet, som utgörs av tall, björk och al. Utglesningar av kärrets trädskikt har förekommit. I sluttningen ut mot viken växer en äldre blandskog av gran och björk, på ett underlag av svallad morän. Fältskiktet är dåligt utvecklat i detta parti, och utgörs av rödven, träjon, gökärt och ärenpris. I den friska granskogen växer örter som björkpyrola, gullris, vårfryle, revlumner, linnéa och kovall. Skogskärrets bottenkikt domineras i vissa partier helt av björnmossa, medan andra delar är uppblandade med vitmossekuddar. I fältskiktet växer skvattram, tuvull, blåsstarr och stjärnstarr.

Några av de fåglar som förekommer i Oxnös skogar är spillkråka, morkulla och sparvhök.

42e) Svärdsund. Ett mindre kalkstråk berör området öster om Svärdsund. I den sydvända branten ut mot sjön påträffades vid landmolluskinventeringen 1953-55 den starkt hotade snäckan **Truncatellina cylindrica**, tillsammans med andra ovanliga arter som busksnäcka, taggsnäcka, krattsnäcka och **Vertigo angustior**.

Bedömning: Den sammanhängande barrskogen som utgör Oxnös inre del har en viktig funktion för vilt och fågelliv, vilket bör beaktas vid planering av markanvändningen i området. För skogsbruket innebär detta att

de relativt små partier med produktiv skog som förekommer på ön bör brukas så att god åldersvariation bevaras. För att bevara naturvärdena inom delområde d) krävs att skogsbruk bedrivs med småskaliga metoder, och att kärret och en zon runt detta undantas från skogliga åtgärder.

Kulturlandskapet vid Östra Oxnö gård hyser stora naturvärden. Landskapets småbrutenhet, liksom variationsrikedomen i den spontant uppväxande blandskogen och det vildvuxna buskskiktet är faktorer som gynnar ett art- och individrikt fågelsamhälle. Områdets kvalitéer indikerar även en värdefull insektsfauna. Omföring av lövdungar, blandskog och öppen mark till barrskog är inte förenligt med bevarandet av områdets naturvärden. På längre sikt kan även åtgärder för att hejda den naturliga invandringen av gran vara motiverade i delar av området. Den viktigaste förutsättningen för att områdets värden ska kunna bevaras på längre sikt är att det småskaliga jordbruk som bedrivs i området fortsätter. Förutsättningarna för detta bör undersökas.

Stallvikens inre del är genom en tröskel vid Kattsundet delvis avstängd från genomströmningen i omgivande vattenområden. Viken bör därför inte utsättas för någon form av påverkan som kan orsaka försämrade vattenomsättning eller -kvalité. Föroreningssituationen i viken bör utredas. Företag som påverkar de grunda vattenområden som omger Oxnö negativt är inte förenligt med iakttagandet av god naturresurshushållning (NRL §2:3).

Skötseln av delområde a och b regleras i en skötselplan, som fastställts av Nynäshamns kommun.

Området vid Svärdsund (delobjekt e) har mycket högt skyddsvärde från mollusksynpunkt. Sedan inventeringen på 50-talet har emellertid området förändrats mycket kraftigt. Det är därför angeläget att utreda dels hur naturvärdet har påverkats av exploateringen, dels hur de befintliga zoologiska värdena ska kunna bevaras i framtiden.

Litteratur:

Länstyrelsen (1981b)
NOF (1981,1991)
Nynäshamns kommun (1981)
Proschwitz von (1989)
Rydberg (1974)
Wallentinus (1970)

43 SVÄRDSÖ

Karakteristik: Bebyggelseexploaterad ö. Stort inslag av ädellövträd i blandskog och skogsbyn. Barrskog. Hällmarker och lövdungar med rik flora.

Klass: 2 - 3 B Z G L

Områdesbeskrivning: Svärdsö är genom en smal landbrygga förbunden med Torö i söder.

Norra delen av Svärdsö är ett omväxlande landskap som rymmer en rad olika naturtyper. Bergryggar, bevuxna med tallskog och blandskog, sträcker sig genom området i nord-sydlig riktning. Sänkorna är, eller har till helt nyligen varit, uppodlade. Inslaget av ädellövträd, oftast ek och hassel, är stort i sänkor och

skogsbyn. Små ädellövdungar breder ut sig vid Svärdsund, med lundväxter som trolldruva, **vårärt**, spenört, **tandrot**, tvåblad, lundelm och liljekonvalj. I barrskogen är bergsslok, kruståtel, blåbär och örnbräken karaktärsarter.

Öns södra del domineras helt av barrskog, med inslag av strandalskog som trivialiserats genom dikningar. Älggräs, videört och stinksyska växer i strandskogen.

Hela ön har exploaterats för bebyggelse, och endast några få, korta strandavsnitt är tillgängliga för allmänheten. På tomtmark förekommer såväl ädellövbekväxt som urkalkstenshällar, med rik kärlväxt- och kryptogamflora. På tomtmark på Bergholmen finns t.ex. en av de få växtplatserna i kommunen för det sällsynta gräset lundskafting.

I öns häckfågelfauna ingår arter som ormvråk, sparvhök, kattuggla, hornuggla, skogsduva, stjärtmes och **stenknäck**. Mård har ibland observerats på Svärdsö.

Den sällsynta (tidigare ej funnen i Södermanland) grävstekeln *Passaloecus clypealis* påträffades på öns östra sida 1989. Stekeln lever som "hyresgäst" i de cigarrliknande gallbildningar som den lilla vassfritflugan orsakar på bladvass.

Delobjekt:

43a) Norra Svärdsö

43b) Västra Svärdsö

43c) Bergholmens södra udde

43a) Norra Svärdsö. Förtätad blandskog, barrskog, hållmarker och ek/hasseldungar ingår i det mycket omväxlande landskap som omger Norra Svärdsö gård. Strax norr om gården ligger en till stor del bortgrävd isälvsavlagring. Små skärningar vid vägen avslöjar förekomst av skalgrus i de omgivande svallsedimenten. Bergryggen ovanför gården kläs av en kraftigt gallrad blandskog, med träd av grov ek, björk, gran och tall. Trädformig hassel förekommer också i detta parti. I fältskiktet märks tandrot, skogssallad, nejlikrot, lundgröe och grönvit nattviol. Blandbeståndet övergår söderut i en gles, välväxt tallskog.

Vid Norra Svärdsö gård finns växtsamhällen med sällsynta och hotade arter. Vägkanter och igenväxande torrbackar är växtplats för bl.a. gulmåra, backnejlika, harklöver, **pukvete** och femfingerört. Kulturbundna arter som **paddfot**, skatnäva och den dödligt giftiga **odörten** förekommer i anslutning till gården. Vid en uttorkad bäck vid gården växer strutbräken. Mellan gården och Svärdsund finns hållmarker och torrbackar där växter som vårbrodd, smultron, solvända, Adam och Eva, backdunört och tjärblomster förekommer allmänt.

Vid Nabben utgör ek och hassel bitvis ett dominerande inslag i trädskiktet. Lundfloran är rik i dessa partier, med arter som natt och dag, nässelklocka, skogsbingel, **vårärt**, **sårläka**, blåsippa, gullviva och liljekonvalj. Den rika lundmiljön hyser också en värdefull lägre fauna. Vid landmolluskinventeringen 1953-55 förekom taggsnäcka, busksnäcka och krattsnäcka här.

På en liten sandstrand vid Svärdsvik växer strandarter som åkermolke, strandmålla, saltåg och marviol.

43b) Västra Svärdsö. En bergrygg sträcker sig i nord-sydlig riktning längs Svärdsös västra sida. Den dominerande vegetationstypen är hållmarkstallskog, som övergår i blandbarrskog med ett relativt stort inslag av lövträd som ek, björk och rönn. I ett låglänt parti står en ren granskog på dikad mark. Skogen är gallrad och röjd, och buskskiktet är dåligt utvecklat. Arter som ekorrhår, harsyra, blåbär, vispstarr, skogsfibblor, örnbräken och lundbräken ingår i fältskiktet. Ett parti med strandskog av klibbal förekommer inne i Hökviken. Fältskiktet utgörs här av arter som videört och grenrör.

43c) Bergholmens södra udde. En välutbildad hållmarkstallskog med stort inslag av knotiga ekar, en och rönn. Fältskiktet utgörs av ljung, blåbär, tulkört och getrams. På klipporna växer ett stort bestånd med hällebräken.

Bedömning: Trots den omfattande bebyggelseexploateringen finns möjligheter att underhålla en relativt rik flora och fauna.

Skogsområdet längs öns västra sida är den enda sammanhängande del av ön som inte tagits i anspråk för bebyggelse. Det har därför en viktig funktion bl.a. för fågellivet. Det är viktigt att skogsbruket i detta område bedrivs med stor hänsyn till naturvärdet. En generös tolkning av impedimentbegreppet bör ges företräde, och det vore positivt om delar av det produktiva beståndet kan överhållas en tid. Igenläggning och granplantering av kulturmark vore förödande för områdets värden, liksom omföring av löv- och blandskog till planterad barrskog.

I ädellövdungarna bör inte överdriven städning och "parkvård" förekomma, eftersom detta skulle minska områdets värde för såväl fåglar som den lägre floran och faunan. De snäckor som är knutna till lundmiljön tål i allmänhet inte en kraftig förändring av ljus- och fuktighetsförhållandena. Exploatering av torrbackar med rik flora bör inte tillåtas, eftersom detta vore ett allvarligt hot mot många växter och insekter som är knutna till denna starkt minskande biotop. Ytterligare bebyggelseexploatering är oförenligt med bevarandet av de nuvarande naturvärdena.

Litteratur:

NOF (1991)
Proschwitz von (1989)
Rydberg (1974)

44 ÖRSKÄREN OCH SUNDET MELLAN LISÖ OCH SVÄRDSÖ

Karakteristik: Vattenområde och öar av stort värde för fågellivet. Små öar med kalkberggrund och rik flora.

Klass: 3 B Z G

Områdesbeskrivning: Området är beläget mellan Lisö, Svärdsö och Torö i kommunens sydvästra del.

Objektet utgörs till största delen av vattenområden. De öar som ingår är alla små. Området är obebott, med undantag av Södra Örskär där det finns en sommarstuga. På Södra Örskär finns en rik örtflora. Bland annat växer de små ormbunkarna låsbräken och murruta på kalkhällarna.

Hela området har nationell betydelse som rastplats för vigg. Gubblevern är ett viktigt fågelskär. Här häckar bl a fiskmåsar, fisktärnor och silvertärnor.

Bedömning: Landstigning på Gubblevern bör undvikas under vår och försommar eftersom det försämrar häckningsresultatet för fåglarna.

Litteratur:

Botaniska sällskapet i Stockholm
Länsstyrelsen (1983,1985b)
SNF (1982)

45 TORÖ

Karakteristik: Stor skärgårdsö, som innehåller många olika naturtyper. Det maritima klimatet ger upphov till växt- och djursamhällen som i vissa delar är unika för länet. Ett flertal hotade arter förekommer. Flyttfågellokalerna. Den stora udden i väster, Ören, behandlas som eget objekt.

Klass: 1 - 3 B Z G F L K P

Områdesbeskrivning: Torö är den sydligaste, och största, delen av det ösystem som sträcker sig från fastlandet vid Tottnäs i norr ner mot ytterskärgården i söder.

Stora, sammanhängande, hållmarker utgör den viktigaste vegetationstypen i de kustnära delarna av ön. En mosaik av våtmarker, med ett trädskikt av al, sälg och björk, har utbildats i dessa områden i de berggrundsbetingade spricksystemen. I hållmarkstallskogen utgörs fältskiktet av arter som nypon, ljung, kråkbär, flockfibbla, tulkört, blodnäva, krypbjörnbär, klippfibblor, trift och gräslök.

De sankt stråken är utbildade som glest bevuxna vitmossekärr eller alsumpskogar, med ett fältskikt av tuvull, skvattram, starrarter, tranbär, videört, gul svärdslija, vit- och björnmossor. I mindre fuktiga partier växer hultbräken, nästrot, såriläka och ekorbär. Stränderna utgörs till stor del av klippor eller stenstränder, där arter som strandaster och krypven växer i sprickor ute vid stranden. Sandstränder förekommer sällsynt. Typiska sandstrandsväxter är strandråg, strandkrypa, åkermolke och marviol.

De inre delarna av ön är mycket varierade, olika skogstyper omväxlar med hagmarker och åkermark. Lägre belägna skogspartier är i stor utsträckning utdikade och barrplanterade, liksom en del äldre hagmarker. Hästbete förekommer idag på delar av den gamla åkermarken. Skogarna bär spår av äldre tiders betesgång, och befinner sig i ett igenväxningsskede, med delvis mycket rik flora. En del ädellövlundar förekommer, och inslaget av ädellöv är stort i blandskogen, framför allt i skogsbryn och sluttningar med god jordmån. I en del lundpartier förekommer mycket exklusiva arter som långsvingel, **strävlosta**, **myskmadra**, lundslok och **skogskorn**.

Delobjekt:

45a) Klintemo - Ekudden
45b) Österskog - Norrskog
45c) Torös västra kust
45d) Torö kyrka - Byviken

45e) Öster om Torö kyrka
45f) Sägsten - Verkarö
45g) Centrala Torö
45h) Spökmossen

45i) Trävik
45j) Vreta

45k) Skårnö - Herrhamra
45l) Ankarudden - Läckär

45a) Klintemo - Ekudden. Litet, men botaniskt mycket rikt lundområde, beläget mellan en brant, 30 meter hög, västvärd bergssida och Byviken. I väster gränsar det mot tomtmark. De lägst belägna partierna utgörs av ett uttorkat kärr bevuxet med björk, al och sälg. Högre upp i slutningen utgörs trädsiktet av en blandskog av ek och ask, med inslag av enstaka äldre granar. Busksiktet består av hassel och asksly, medan det mycket rika fältsiktet domineras av **myskmadra**, lundslok, lundgröe och lundelm. I övrigt ingår tandrot, hässlebrodd, vippärt, blåsippan, liljekonvalj, träjon och björnfloka. Sydlig lundarv är belagd i herbariematerial från området. På bergryggens östra sida, ut mot Norrskog, växer det mycket exklusiva och starkt hotade gräset **skogskorn**. Artsammansättningen i fältsiktet indikerar mycket lång kontinuitet i detta lilla lundområde.

Bergväggen, som är utbildad i sedimentgnejs, bär spår av inlandsisen i form av konkaviteter och facettytor. Dessa vackra former bildades under isavsmältningsskedet av istiden, när smältvatten fördes fram med stor kraft i kontakten mellan berg och is.

Ekudden upptas av tomtmark och klippor som sluttar ut mot sjön. En mycket sällsynt och hotad svamp, **grenticka** (hotkategori 2; sårbar), är knuten till det glesa bestånd av grova ekar som förekommer på de stora naturtomterna. Under några år omkring 1980 kom fruktkroppar av svampen fram årsvisst. (Lokalen har ej besökts under inventeringen).

45b) Österskog - Norrskog. Stort, sammanhängande skogsområde innanför Torös norra och östra kust. Mycket omväxlande barrskog, med stort inslag av hällmarker och fuktdrag. Välutbildade alsockelkärr. I trädsiktet förekommer tall, gran, al, sälg, björk och ek. Fältsiktet i skogen utgörs av blåbär, harsyra, skogsfräken och ängskovall, i fuktstråken tillkommer **sårläka**, revsmörblomma, strutbräken, hultbräken, ekbräken, majbräken, tagelstarr, rankstarr, brakved och falsk vitmossa. I anslutning till hällmarkerna förekommer torrbackssamhällen med nypon, en, brudbröd, kattfot, solvända och Adam och Eva. I områdets södra del har hyggen tagits upp under senare tid, men i den norra delen finns områden som endast i ringa utsträckning påverkats av skogsbruk. Skägglavar som är upp till 3 decimeter långa förekommer här, vilket är mycket ovanligt i kommunen och tyder på lång skoglig kontinuitet samt ren luft. Östra delen av området är en representativ och välbevarad skärgårdskust, och från berg och klippor har man en fin utsikt över Kärringboda och omgivande vattenområden.

I branten och vid bergfoten mot Norrskogsområdets östra del ligger ett litet område med lundartad vegetation. Alm och ek förekommer tillsammans med barrträd och triviallöv. Hassel, måbär och krypbjörnbär utgör här en risig och snårig underväxt. I fältsiktet domineras stora partier av gräs, framför allt lundgröe, men även hässlebrodd och **strävlost**. Det sällsynta halvgräset långstarr förekommer spritt i detta område, och bland örter märks trolldruva, skogsvicker, **sårläka**, tvåblad, bergmynta och grönvit nattviol.

I de alkärr som förekommer i skogen söder om Norrskog påträffades vid landmolluskinventeringen arter som busksnäcka, krattsnäcka och *Euconulus alderi*. Den senare arten indikerar (liksom tagelstarr) att kärren är av en tämligen rik typ.

45c) Torös västra kust. Området utgörs av en lång bergsrygg, med ibland branta sidor ut mot Svärdsfjärden i väster. Hällmarkstallskogen ger till stora delar ett orört intryck, med ett rikt inslag av enar

och knotiga hållmarksekar. Långsträckta klippskrevor förekommer längs hela kusten, och ger upphov till mycket varierade lokalklimatiska förhållanden. I fuktiga sänkor utgörs trädskiktet av björk, al och videsnår.

Vid Tistelholmen förekommer ett parti med ädellöv, till största delen bestående av grov ek, med ett rikt buskskikt av hassel, hagtorn, slån och olvon. I fåltskiktet ingår arter som spenört, **lundbräsma**, backskafting, liljekonvalj och hässlebrodd. Tistelholmens norra del består av flacka hållar av urkalksten, med växter som grusbräcka, vårarv och Adam och Eva, medan den södra delen visar upp små strandängar med representativ flora. Här växer bl.a. gulkämpar, strandaster, kustarun, dvärgarun, krypven och agnsäv.

Vid den nord-sydligt löpande dalgången öster om Tistelholmen finns ädellövdungar och kalkstråk. Området har bebyggelseexploaterats, och endast fragment av den mycket rika lundflora som tidigare beskrivits från området finns kvar idag.

Fåglar som strandkata, drillsnäppa och fisktärna utnyttjar området för födosök och häckning. Vid Skötskär, ute vid kusten, förekommer en riklig lokal population av den sällsynta och hotade fjärilen **hagtornsmalmätare**. Arten är bunden till gamla äppelträd med rikligt med mossor och lavar på stammarna.

Delar av kusten ned mot Herrhamra består av tomtmark, men de tillgängliga delarna erbjuder goda möjligheter till friluftsliv.

45d) Torö kyrka - Byviken. Mellan Torö kyrka och Byviken växer en starkt förtätad ädellövskog, vars trädskikt domineras av ek, lind, ask och alm. Buskskiktet utgörs huvudsakligen av hassel. I fåltskiktet återfinns bl.a. två sällsynta gräs; långsvingel och **strävlost**. Ädellövskog av olika karaktär förekommer inom övriga delar av området. Ek- och aspinslaget är tidvis stort. Hassel, måbär och olvon är några av de växter som förekommer i buskskiktet. Fåltskiktet i den ädellövträdsdominerade skogen utgörs av bl.a. örnbräken, trolldruva, ormbär, hässlebrodd, tvåblad, skogsknipprot, **sårläka**, nattviol och lundgröe.

De igenväxande hagmarkerna hyser fortfarande rester av den rika ängsfloran som t.ex. backnejlika, gulmåra, bockrot, jungfrulin, nattviol, svinrot och rödklint. I ett område SV om kyrkan har hävden återupptagits, och ungdomar betar nu en hage som består av åker, gamla hagmarker och blandskog.

Hällmarker utgör vid sidan av ädellövskogen ett dominerande inslag i området. Tall, en, tjärblomster, Adam och Eva och gaffelbräken utgör karaktärsarter på dessa marker. Små tallmossor och skogskärr med ett trädskikt bestående av björk och al förekommer inom området. En kollekt av den starkt hotade ringlaven finns belagd (1956) från området väster om kyrkan. Laven eftersöktes under inventeringen, dock utan resultat. Detta kan bero på de avverkningar som de senaste åren företagits i området, varvid lämpliga miljöer för ringlaven som t.ex. kantskog till mosse och sumpskog avverkats. Delar av skogen hyser ovanligt goda förekomster av hänglavar, vilket indikerar att det inte är försämrad luftkvalitet som orsakat ringlavens försvinnande.

De smala uppodlade dalstråken längs ön, exempelvis vid Torö kyrka, är viktiga ledmiljöer och födosöksplatser för flyttande rovfåglar som t.ex. blå kärrhök och fjällvråk. Den rika floran och områdets mångformighet indikerar en rik insektsfauna. Vid Torö kyrka påträffades 1987 den sällsynta fjärilen jämnbandad fåltmätare, som tidigare inte var känd från Södermanland.

45e) Öster om Torö kyrka. Området präglas av ett mycket småskaligt jordbrukslandskap. I den igenväxande blandskogen utgörs trädskiktet av gran, tall, ek, säl, björk, och rönn. Stora slånsnår förekommer i en del partier. I fåltskiktet ingår arter som gökärt, tvåblad, nattviol, slätterfibbla, natt och dag,

gullviva, blodrot och skogsbingel. Låglänta partier i skogen har i stor utsträckning dikats ut och planterats med gran.

På de öppna markerna bedrivs åkerbruk och betesgång med hästar. I kantlägen och på bergssluttningar förekommer torrbacksväxter som solvända, darrgräs, backnejlika, skogsklöver och brudbröd. Ormvråk häckar i området.

45f) Sågsten - Verkarö. Mellan de båda sommarstugeområdena breder ett barrskogsområde ut sig. Hällmarkstallskogen är välutbildad med ett fältskikt av kråkbär, ljung och renlavar. Små hällkar är igenvuxna med hundstarr, blåsstarr och vitmossor. I den välväxta barrblandskog som tar vid inåt landsidan består fältskiktet av blåbär, linnéa, ängskovall och brunmossor. På en liten sandstrand söder om Sågsten växer marviol, strandkrypa, strandråg, sandstarr, rörsvingel och strandmålla. Stränderna i områdets södra del utgörs av tomtmark. Vid Klinta växer en lundartad björkskog ut mot sjön. I buskskiktet dominerar hassel, rönn och olvon, och fältskiktet utmärks av kärlväxter som älggräs, nypon, **sårläka**, stinksyska, blåsippan, bergdunört, stenbär och ormbär, samt en välutvecklad mossflora.

45g) Centrala Torö. Ett heterogent område, som i stor utsträckning har omformats genom bebyggelse och avverkningar. Barrskog, åkrar och igenväxande eller barrplanterade hagmarker utgör de dominerande marktyperna. Gullviva, natt och dag, luddtåtel och skogsbräken är några av de arter som växer här. Torrbacksvegetation med arter som solvända, smultron och darrgräs förekommer allmänt i området.

45h) Spökmossen. De centrala delarna av Spökmossen utgör en svagt välvd tallmosse med vegetation av skvattramtyp. Träden är små och taniga martallar. De dikningsföretag som har genomförts i mossen har förändrat hydrologin på ett genomgripande sätt. På de centrala delarna av mosseplanet finns trots detta en tämligen representativ flora kvar, med arter som skvattram, rosling, tuvull, kråkbär, hjortron, storsileshår och tranbär, på ett underlag av vitmossor. I mossens sydvästra kant har stora bestånd av nordbräken och revlumner vandrat in efter dikningarna.

I den vackra tallskogen väster om mossen består fältskiktet av bl a blåbär, odon, skvattram och hässlebrodd. Här växer också den lilla barrskogsorkidén **knärot**. Söder om mossen växer en örtrik grandominerad blandskog på frisk-fuktig mark. I buskskiktet är brakved och björksly dominerande, och i fältskiktet bl.a. ekorrbär, ekbräken, skogsfräken, vitpyrola, klotpyrola och linnéa. Utanför de mycket kraftiga diken som inramar mossen i norr och öster är marken kraftigt störd, och en ren björkskog har uppkommit. Hallon och älggräs dominerar i fältskiktet i dessa områden.

Mossen utgör en tillflyktsort för viltet, särskilt under sommaren, när Torö befolkas av sommargäster. Bland fåglar som utnyttjar området märks skogssnäppa och barrskogsmesar. Den lilla blomsterflugan *Craspedochaeta signata* lever här i iögonfallande gallbildningar på bladspetsar av nordbräken.

I samband med fältarbetet för jordartskartan Nynäshamn togs en borrhprofil i mossens sydvästra del.

45i) Trävik. Kusten öster om Trävik är mycket småflikig, varför den sammanlagda strandlängden är lång, trots att området är relativt litet. Stränderna är omväxlande, med klippor, flacka berghällar och små sedimentfyllda vikar. Tallskogen, som ibland växer ända ut till vattnet, är uppblandad med en, rönn, ek och plågade granar, som antar ett krypande växtsätt på klipporna. I skyddade lägen innanför klipporna tar en uppvuxen, flerskiktad blåbärsgranskog vid.

Vid Torsvi förekommer ett parti med en märklig "ekpark" ute vid kusten. Fältskiktet är vackert utbildat på hållmarkerna med lingon- och blåbärsris, liljekonvalj, krypbjörnbär och renlavar. På steniga sedimentstränder växer typiska havsstrandsarter som salttåg, krypven, strandaster, kråkvicker, fackelblomster och strandkrypa.

Trävikskärret är i de centrala delarna bevuxna med en risig lågväxt snårskog av björk och viden, medan kärrlaggen som omger kärret består av alsumpskog som till stora delar har avverkats i olika omgångar. Kärret är dikat ut mot kusten i norr. Fältskiktet är delvis av ovanlig typ, med ymnig förekomst av mindre vanliga våtmarksväxter som slokstarr och kärnbräken. I övrigt förekommer grenrör, trådstarr, videört, strandklo, löktåg, topplösa, kråklöver och hundstarr.

Mosaiken av olika strandtyper och de många skyddade vikarna gör området värdefullt för många vadare och änder. Såväl häckande som flyttande fåglar utnyttjar området stränder i stor utsträckning. En del av de arter som häckar i området är ormvråk, hornuggla, skogsduva, spillkråka, härmsångare, höksångare och stjärtmes. Kärret är en viktig uppehållsplats för viltet i området.

45j) Vreta. Ett heterogent område, bestående av hållmarker, blandskog på fuktig mark och unga barrplanteringar. Tall, sälg, rönn, björk, asp och gran bildar trädskiktet och i buskskiktet förekommer en, berberis, rosor och slån. Lingon, ljung, solvända, kruståtel, örnbräken och berggrör ingår i fältskiktet. Området vid Vreta är sedan länge känt som en av de få platser i kommunen där man kan höra nattskärrans spel under försommarnätterna.

45k) Skårnö - Herrhamra. Mellan Ören och Spökmossen sträcker sig en isälvsavlagring, vars ryggform är resultatet av omfattande omlagringar av den ursprungliga åsen, under landhöjningsförloppet efter den senaste istiden. Åsen utgör en direkt fortsättning av den omfattande avlagring som bygger upp Ören. Grova grus- och stenfraktioner dominerar åsryggen, som är täckt av en gles pelartallskog. En täkt har tagits upp nära Torövägen, i höjd med Herrhamra grindar. I skärningarna, som är upp till 15 meter höga, kan lagerföljderna studeras i både primärt och omlagrat isälvs-material, och av särskilt intresse är de rikliga inslag av skaljord (subfossila blåmussleskal) som lagrats in bland gruset. Täkten är kraftigt nedskräpad av oljetunnor, stenkross, jordmassor etc.

Kulturmarkerna vid Herrhamra består av beteshagar, åkermark och blandskog. Även planterad barrskog förekommer. Ett stort bokbestånd har planterats längs vägen, och den goda självföryngringen i denna kulturskog vittnar om de gynnsamma klimatförhållanden som råder här ute vid kusten. På tallheden växer ljung, lingon, solvända och femfingerört, och i grustäkten arter som ullört, gråbinka, sandnarv och knytling tillsammans med skräpmarksväxter som fingerborgsblomma och kungsljus.

I bokplanteringen utgör skavfräken ett dominerande inslag i fältskiktet, som i övrigt är varierat, med bl.a. blå- och vitsippa, vintergröna, harsyra, ekorrbär, häck- och skogsvicker och majsmörblommor. Jordbruksanläggningarna vid gården karakteriseras av en kvävegynnad flora. Ett anmärkningsvärt och skyddsvärt inslag vid gården utgör **luddvicker**, som är en starkt hotad art (hotkategori 2; sårbar).

Det omväxlande kulturlandskapet vid Herrhamra skapar förutsättningar för en rik fågelfauna. Den sällsynta **mindre flugsnappare** har konstaterats häcka i området. Andra häckfåglar är hämpling, rosenfink och **stenknäck**. Åkrarna utgör rastplatser för flyttande gäss. På tallheden och i grustäkten finns en artrik insektsfauna, med många värmekrävande arter t.ex. inom grupperna bin resp. grävsteklar.

45l) Ankarudden - Läckär. Ett stort, i huvudsak oexploaterat kustområde. Den helt dominerande vegetationstypen är hållmarkstallskog, tillsammans med en omfattande våtmarksmosaik. Hydrologin är helt opåverkad i dessa sankstråk, eftersom de är utbildade i berggrundslinimenten, och följaktligen inte kunnat bli föremål för utdikning.

Hållmarkernas flora är rik, med värmekrävande arter som nypon, axveronika, tulkört, blåmunkar och krypbjörnbär. I den fuktiga gran- och blandskogen består fältskiktet av arter som blåbär, **sårläka**, nattviol, hultbräken, skogsviol och rankstarr. Den kalkgynnade orkidén nästrot förekommer också i dessa partier. Ständigt blöta delar av fuktstråken är utbildade som öppna vitmossekärr eller välutbildade al- och björksumpskogar. I fältskiktet förekommer grenrör, gul svärdslija, mannagräs, tuvull, skvattram, tranbär, stjärnstarr och vitsippa.

Längs de förhållandevis ostörda stränderna provianterar rastande fåglar inför den fortsatta resan. Ett mycket individrikt sjöfågelsträck går förbi Läckär, framför allt under sträcket norrut på våren. I vattnen utanför Läckär och Ankarudden har sällsyntheter som praktejder, alförrädare och alkekung rapporterats. Också berget med den gamla kvarnen är en mycket bra observationsplats vad gäller studier av fågelsträck. Under hösten har bl a berglärka och rödstrupig piplärka observerats och i början av april svart rödstjärt. Även rent antalsmässigt kan, speciellt höststräcket, vara imponerande med flockar på tusentals finkar eller duvor.

Området är även av stort värde för häckande fåglar, t.ex. duvhök, lärkfalk, hornuggla, kattuggla, **mindre hackspett**, gärdsmyg och dubbeltrast.

De avvikande klimatförhållandena ute vid kusten ger upphov till en lägre fauna som avviker från den för regionen vanliga. Örtrika berghällar och ängsfragment, med stor värmeverkan från de nakna hållarna, förekommer t.ex. vid Ankarudden och Läckär. Vid Ankarudden lever ett flertal sällsynta fjärilsarter, bl.a. det hotade nattflyet **kungsljuskapuschongfly**.

Bedömning: Delar av Torös kuster, liksom de södra och västra delarna av ön, ingår i ett större område som är av riksintresse för naturvården. Torös mångskiftande natur rymmer i sin helhet mycket stora naturvärden. Öns storlek, och dess läge i mellanskärgården i länets sydligaste del, medför särskilt gynnsamma klimatiska förhållanden. Öns ovanligt rika växt- och djurliv beror delvis på dessa förhållanden. Ett småskaligt jordbruk präglar fortfarande öns centrala delar, och bidrar i hög grad till naturvärdet. Jordbruket, och även skogsbruket, har emellertid även haft negativ inverkan på naturvärdena. De omfattande dikningsföretag som genomförts på Torö har förändrat den ursprungliga hydrologin genomgripande, och områden med opåverkad hydrologi återfinns uteslutande ute vid kusterna, där dräneringen sker ut mot sjön.

Om de befintliga naturvärdena på Torö ska kunna bevaras och utvecklas, krävs att skogsbruket bedrivs med stor hänsyn till den känsliga naturen. En generös tolkning av impedimentbegreppet är nödvändig, så att även insprängda partier av produktiv skogsmark undantas från skogsbruk. Ytterligare dikning är inte förenligt med bevarande av naturvärdena. Igenplantering av jordbruksmark och blandskog skulle ha förödande effekter på den artrika floran, och därigenom även på djurlivet.

Områden där särskilt stor hänsyn bör tas vid skogsbruk är bl.a. Norrskog-Österskog, där detaljerade inventeringar är önskvärda för att ge bättre underlag för att bedöma områdets lämpliga skötsel. Skogen närmast Spökmossen hyser botaniska värden, som motiverar ett småskaligt skogsbruk, med metoder som blädning eller luckföryngring, så att inte förhållandena i fältskiktet förändras på ett alltför genomgripande

sätt. I tallskogen vid Vreta bör skogsbruket i fortsättningen planeras så att den tillbakaträngda nattskärren ges kontinuerlig tillgång till skog av lämplig ålder.

De botaniskt mycket rika områden som förekommer bl.a. vid Klintemo, Norrskog och mellan Torö kyrka och Byviken får inte utsättas för någon form av exploatering, om värdena ska bevaras. Den exklusiva lundfloran missgynnas kraftigt av gallringar och andra former av landskapsvård.

Växtplatsen för den starkt hotade luddvickern vid Herrhamra gård bör ägnas återkommande översyn, så att inte oavsiktlig spoliering av lokalen sker.

Genom sitt läge har Torö en ytterst viktig funktion för våra flyttfåglar. Kulturlandskapets funktion för flyttande fåglar bör säkerställas. Framför allt öns sydöstra del (delområden i, k, l) hyser en värdefull häckfågelfauna, som är beroende av fortsatt låg störningsfrekvens i dessa områden.

Torö har en mycket intressant insektsfauna. De hotklassade fjärilsarter som förekommer motiverar en artvis utformad skötsel av de kända lokalerna. Den gamla äppelodlingen vid Skötskår (ca 15 träd) måste få stå kvar och området vid Ankarudden får inte bli föremål för exploatering, eller oöverlagd landskapsvård.

Systematiska inventeringar av lämpliga grupper bland den lägre faunan bör komma till stånd. Allmän hänsyn till öns rika fauna innebär bl.a. att örtrika torrbackar inte bör exploateras, och att en så stor del som möjligt av dessa artrika miljöer hävdas genom bete. Skogsbryn med äldre lövträd, och de omfattande slånsnår som breder ut sig i kanterna av kulturmarken, är andra exempel på värdefulla insektsbiotoper som bör bevaras.

Byviken är en viktig reproduktionslokal för olika fiskarter, och fritidshamnar eller liknande anläggningar bör således inte läggas i viken.

Delar av öns stränder är privatiserade och otillgängliga för det rörliga friluftslivet. Bebyggelseexploatering utöver den befintliga bör inte komma i fråga vid Torös stränder, eftersom de kvarvarande, sammanhängande kuststräckor som inte exploaterats är mycket värdefulla för såväl naturvården som för det rörliga friluftslivet.

Litteratur:

Fröman (1953)
Hallquist (1915)
Kers (1972)
Länsstyrelsen (1977d,1981b,1983,1987b)
NOF (1988d,1991)
Palmqvist (1989,1990)
Persson (1977)
Proschwitz von (1989)
Rydberg (1974)
SNF (1982)
SNV (1979,1988b)
Turander (1990a)
Wallentinus (1970)

46 REVSKÄRSARKIPELAGEN

Karakteristik: Ytterskärgårdsområde med representativt växt- och djurliv. Område av riksintresse för friluftsliv och naturvård.

Klass: 1 B Z F

Områdesbeskrivning: Området är beläget i Södra Svärdsfjärden, väster om Torö.

Området omfattar runt 20 öar och skär. Naturen har en typisk utskärgårdsprägel, med oftast kala men ibland glest tallbevuxna hållmarker som dominerande naturtyper. På skyddade ställen växer en del lövträd och buskar. På Revskär finns också gott om **idegran**. Fram till 40-talet bedrevs jordbruk på Revskär. För att man skulle kunna hålla djur på ön skeppades hö till vinterfoder från Torö. Idag är öarna obebodda sänar som på några enstaka hus.

Området hyser ett för ytterskärgården typiskt växt- och djurliv. Fågellivet är intressantast i de södra delarna med bl a häckande lärkfalk samt **skräntärna** och grågås.

Det finns gott om fina badstränder och lämpliga ankringsplatser i arkipelagen.

Bedömning: Revskärsarkipelagen ingår som en del i större områden som är av riksintresse för friluftsliv och naturvård. Hela området, med undantag av öarna Revskär och Kolguskär, har avsatts som naturreservat. Skötselplan saknas. Med tanke på det ökande utnyttjandet av skärgårdsområdet för det båtburna friluftslivet är det förmodligen inte möjligt att förena genomförandet av de båda riksintressena fullt ut inom hela området. I de södra delarna av området bör det zoologiska värde som redovisades vid kustfågelinventeringen föranleda inrättandet av ett fågelskyddsområde, om detta visar sig nödvändigt för att bevara värdet.

I området mellan de större öarna (Tullskär-Kolguskär) finns ett sammanhängande område med grunda bottnar. Eftersom bottarna här till stor del är uppbyggda av sandigt-grusigt material kan de antas vara av särskilt stor betydelse för olika fiskarters reproduktion. Exploateringsföretag som påverkar de grunda vattenområdena negativt är inte förenligt med god hushållning med naturresurserna (NRL 2:3).

Litteratur:

Hallquist (1915)
Länsstyrelsen (1976b,1983,1985b,1986b)
Rydberg (1974)
SNV (1984a,b)

47 ÖREN

Karakteristik: Mycket mäktig isälvsavlagring bevuxen av tallhedskog. Botaniskt rika havsstrandängar. Sträckfågellokal av riksintresse. Sällsynta och hotade växt- och djurarter.

Klass: 1 B Z G F N L

Områdesbeskrivning: Ören är belägen i kommunens sydvästra del, omgiven av Östersjön.

Ören räknas till en av landets förnämsta flyttfågellokaler med ett mycket stort höststräck bestående av bl a ett stort antal rovfåglar. Under en enda höst har 3 350 fjällvråkar och 2 250 sparvhökar konstaterats passera udden. Andra sträcknoteringar: 50 000 ringduvor och 100 000 bofinkar och bergfinkar, också under en höst. Dagsnoteringar på 16 400 tallbitar, 6 400 nötskrikor och 18 000 gråsiskor har förekommit. Bland rastande vadare kan myrspov, kust-, små- och spovsnäppa nämnas.

Delar av området är avsatt som naturreservat, delar som naturvårdsområde. Merparten av de mest attraktiva stränderna är dock privatiserade.

Delobjekt:

47a) Reveln

47b) Ören

47a) Reveln. Havsstrandäng som trots att den inte varit hävdad under en längre period fortfarande hyser mycket höga botaniska värden. Exempel på värdefulla och krävande arter vilka återfinns inom området är: sumpgentiana, strandrödtoppa, solvända, strandvial, strandkål, trift, kustarun, gulkämpar, havssälting och marviol. Reveln befinner sig dock i en igenväxningsfas. Vass, åkertistel och olika kvävegynnade gräs vandrar in och förstör de ypperliga rastmöjligheter som flyttande fåglar erbjuds inom området. Dessutom spolieras en unik och mycket värdefull flora genom att hävden upphört.

Reveln är avsatt som naturreservat.

47b) Ören. Örens dominerande vegetationstyp består huvudsakligen av tall, en, mjölon, lingon, renlav och fönsterlav. Sällsynta arter förekommer också som t ex nästrot och ryl. Fuktigare partier inom delområdet hyser ett större graninslag och en friskare risvegetation. En skogsprovyta för uppföljning av försurningens utveckling, etc är belägen inom området.

Nattskärria spelar under sommarnätterna på de uppvärmda tallhedarna. Det exponerade läget har medfört att havet har omlagrat delar av de enorma mängderna isälvsmaterial som bygger upp Ören. Inom de södra delarna har denna varit så kraftig att klapperstensfält utbildats. Här förekommer ovanliga strandväxter som strandkål och klapperstarr. Vid Stenstranden påträffades den tämligen sällsynta och krävande skogslevande snäckan *Vitrea contracta* vid landmolluskinventeringen 1953-55. Dvärgmalen mjölondvärgmal och säckdragarmalen mjölonsäckmal förekommer i rikligt antal vid värdväxten på strandvallarna.

Bedömning: Stora delar av Ören är avsatt som naturvårdsområde. Den sydöstra udden av området är liksom Reveln en mycket förnämlig sträckfågellokal med mycket art- och individrika sträck.

Sand- och grusavlagringar i anslutning till skärgård förekommer mycket sparsamt inom länet. Båda delområdena ingår i ett större område som är av riksintresse för det rörliga friluftslivet. Länsstyrelsen har stadfäst skötselplaner för båda områdena. Till dessa skötselplaner kan tilläggas att hävden av Reveln genast bör återupptas om oersättliga värden inte skall gå till spillo. Skogsbruk med tillhörande trakthyggen är inte förenligt med bevarandet av objektets naturvärden.

Mycket höga entomologiska värden är knutna till den hedtallskog som under lång tid har tillåtits utvecklas fritt. De partier med grov tallskog som bildar kant mot stränderna är de allra mest intressanta, på grund av speciella lokalklimatiska förhållanden. Ett uttryckligt förbud mot att bryta av och elda upp torra grenar från martallarna bör därför införas.

Stränderna, speciellt den södra, är till stora delar privatiserade och kan nås endast genom ett par allmänningar på sydsidan av ören. Den privata prägel som stora delar av området hyser är olycklig och bör förändras. Med hänvisning till den stora betydelsen för allmänhetens tillträde till dessa vackra och för Södertörn unika stränder, bör en strandremsa runt hela halvön lösas in av kommunen. Vid ev. försäljning av fastigheten längst ut mot SV bör kommunen utnyttja sin förköpsrätt.

Litteratur:

Andersson (1990)
Asplund (1954)
Hallquist (1915)
Länsstyrelsen (1977d,1983,1985b,1986b,1987a,b)
NOF (1991)
Palmqvist (1989)
Proschwitz von (1989)
Rydberg (1974)
SNV (1979,1988b)

48 HERRHAMRAÖARNA

Karakteristik: Mellan- och ytterskärgård. Häcknings-, rast- och övervintringsområden för sjöfågel. Öar med kalkberggrund och rik flora och lägre fauna. Reproduktionsområden för fiskarter.

Klass: 1 B Z G F K

Områdesbeskrivning: Området utgörs av skärgården mellan Torö och Öja. Det är beläget 15 kilometer SSV om Nynäshamn.

Skärgården närmast söder om Torö består av ett större antal små öar och skär. Bebyggelse förekommer endast på Krokskär, som är ett fiskeläge. Växtligheten på öarna är sparsam. På Bottenholmen växer en gles tallskog, och i skyddade lägen, bl a i en sänka på Stora Grässkär växer en vindtuktad alkog. Hällmärkernas växter är ljung, en, getrams, styvmorsviol och gräslök. I hällkaren växer kråkbär, odon, tuvull och småstarr. Även hjortron förekommer, och kan under gynnsamma år sätta riklig frukt. Stränderna utgörs till största delen av klippor och stenstrand, med växter som strandråg, strandvänderot, rörflen, marviol och blåsäv. Gultåtel växer vid stränderna, bl a på Lilla Grässkär. Detta gräs har sina enda förekomster i världen längs norra Östersjöns kuster. I brackvatten växer submersa kärleväxtarter som hårnating, hårsärv, bandtång och vitstjälksmöja.

Av störst botaniskt intresse är de öar där urkalksten förekommer i berggrunden. Bl a på Krokskär förekommer fragment av ängsvegetation mellan urkalkstensklipporna. Här växer arter som knölgröe, lunddraba, vårklynne och Sankt Pers nycklar. I sötvattenshällkar och sankstråk förekommer ovanliga växter som tagelsäv, grendunört, toppfrossört, slankstarr och loppstarr.

Flera av öarna är viktiga häckningsområden för fåglar som fisk- och silvertärna, lärkfalk, tobisgrissla, svärta, roskarl, **labb** och grågås. Vintertid förekommer ibland flera tusen vigggar och hundratals storskrakar. Andra arter som övervintrar i området är **salskrake**, brunand, **bergand** och tobisgrissla. Utanför Ankarudden och i rännan till Landsort uppträder under den tidiga våren ejder och alfågel i stort antal. Någon gång kan man också få se sällsyntheter som **gråhakedopping**.

Vid landmolluskinventeringen 1953-55 besöktes Bottenholmen. På de exponerade kalkhällarna på öns östra sida påträffades den hotade snäckan **Vertigo angustior**. De grunda vattenområden som förekommer bl a vid Krokskär är viktiga för olika fiskarters reproduktion.

På Bottenholmen, Stora och Lilla Grässkär och Krokskär består berggrunden delvis av urkalksten, leptit och skarnmineraler, som bildar vackra veckstrukturer. På Stora Grässkär och Krokskär finns större öppna, flacka hällar där kalkstenen dominerar. Små erosionsformer i kalkstenen, s k "mikrokarst" förekommer. Diabas slår igenom öarna i form av gångar av skiftande bredd. En klump av rent bly har hittats i fast berg på Krokskär, vilket är en mycket ovanlig geologisk förekomst.

Genom ögruppen passerar fritidsbåtar i stort antal. "Segelrännan" mellan Torö och Krokskär är den naturliga farleden mellan skärgårdshaven i öster och väster.

Bedömning: Skärgården mellan Ankarudden och Öja har en viktig funktion för övervintrande fåglar bl a därför att kombinationen av ett relativt skyddat läge och öppet vatten under vintern är gynnsam för dessa. Området är av internationell betydelse för ejder. Dessutom av nationell betydelse för vigg, alfågel, svärta och storskrak.

Exploatering som inverkar negativt på de grunda vattenområdena är inte förenligt med god hushållning med naturresurserna (NRL 2:3).

Floran på de små kalköarna har en del element gemensamma med de stora alvarmarkerna på Öland och Gotland. Den känsliga flora och lägre fauna som är knuten till kalkberggrunden är mycket skyddsvärd. De små öarna har också en viktig funktion för häckande sjöfåglar. Det är därför viktigt att inte styra anläggningar för friluftslivet etc till dessa öar.

Litteratur:

Abenius (1989b)

Fiskenämnden (1987)

Lundin (1972)

Länsstyrelsen (1983,1985b,1987b)

NOF (1991)

Proschwitz von (1989)

Rydberg (1974)

SNV (1988a,b)

Stålhös (1979)

Karakteristik: En stor ytterskärgårdsö. Välutbildade exempel på olika maritima präglade vegetationstyper. Flyttfågellokal av hög klass. Värdefulla miljöer för grod- och kräldjur. Riksintressant område för naturvård, friluftsliv och kulturminnesvård.

Klass: 1 B Z G F L K P

Områdesbeskrivning: Ön Öja, eller Landsort som den ofta kallas efter byn på öns södra del, ligger knappt 2 mil sydsydväst om Nynäshamn. Öja utgör den sydligaste delen av såväl Nynäshamns kommun som Stockholms skärgård.

Ön är mycket långsträckt, och utbredd i nord-sydlig riktning. Två parallellt löpande bergryggar bygger upp ön, och mellan dessa ligger en svacka där det mesta av sedimenten på ön återfinns. Nakna klippvallar är den naturtyp som dominerar på Öja, vilket ger goda möjligheter att ägna de geologiska förhållandena ett närmare studium. Redan ute till havs framträder den basiska bergart som bygger upp öns västra sida genom de röda nyanser som beror på stenens höga halt av mineralet kalifältpat. Den östra sidan av ön har en grå färgskala, men här framträder desto tydligare den svärm av diabasgångar som genomvärrar öns bergryggar, i huvudsak i riktningen VNV-OSO.

Bland de element som inlandsisarna har lämnat efter sig på Öja kan nämnas isräfflor och andra småformer i berggrundsytan och flyttblock som ibland består av bergarter som har transporterats långt norrifrån. Öns rundade storformer är också till stor del inlandsisens verk. Flera jättegrytor finns på ön, av vilka det s k Helveteshålet på öns nordöstra del är den största. Jättegrytorna bildades när glaciärens smältvatten forsade fram med stor kraft i samband med inlandsisens avsmältning.

Ett flertal vegetationstyper kan urskiljas på Öja, av vilka flera är representativa för ytterskärgårdsmiljön. Öns växtlighet är sparsam och lågvuxen på klippor och övrig mark med tunt jordtäckte. Den långsträckta sänkan centralt på ön bildar en skarp kontrast genom sin frodigt vildvuxna karaktär. Olika typer av sumpskog och fattigkärr har en stor utbredning på ön.

I stora, dåligt dränerade hållkar utbildas s k gropmossar. Några av de växter som förekommer här är glasbjörk, al, hönsbär, lundbräken, brakved och skogsstjärna. De tidigare öppna kulturmarkerna har efter att hävden upphört växt igen kraftigt. På fuktig mark växer en urskogsliknande maritim lövskog. Lundartade områden förekommer på norra delen av ön. Bland lundväxterna märks spenört, natt och dag, **lundbräsma**, **tandrot** och **sårläka**. Längst i norr finns beteshagar där en fårbesättning har tagit upp gamla tiders hävd på nytt. Vid de djupt inskurna vikarna Saltmar och Bredmar finns mindre havssträndängar. Strändängarna hyser, trots att de inte har hävdats sedan en längre tid, en tämligen rik flora. Bland arterna märks kustarun, strandkrypa, höstfibbla, ormtunga, smultronklöver, havssälting, källört, agnsäv, vattenmåra, rödsäv och gulkämpar.

Öns flora är också av växtgeografiskt intresse. Element från nordliga, östliga och sydliga områden träffas på Öja. Förekomsten av det norrländska åkerbäret är ett av de mest spännande fynden. Några andra sällsynta växter som förekommer på Öja är **idegran**, vitoxel, skuggnäva och **paddfot**. Den pågående igenväxningen av öns inre delar har haft en gynnsam effekt på häckfågelfaunan. Följande häckande arter har noterats: hornuggla, **mindre hackspett**, morkulla, ängsbiplärka, skärbiplärka, gärdsmyg, **mindre flugsnappare**, höksångare, härmsångare, hämpling, gransångare och rosenfink.

Öja är en flyttfågellokal av högsta klass. Mängder av änder, gäss, vadare och tättingar passerar ön under vår- och höststräcket. Dagsnoteringar som t.ex. 30 000 ejdrar, 5 000 myrspövar och 13 000 trädpiplärkor

har förekommit. Vattenområdet har internationell betydelse som rast- och övervintringsområde för alfågel. Under vårsträcket 1984 räknades 16 962 alfåglar passera ön, de flesta vid sydudden. Dessutom har området nationell betydelse för svärta, ejder och storskrak. Sällsynta fåglar förekommer också. Bland de rariteter som observerats under de senaste åren kan nämnas ismås, taigasångare och isabellatörnskata. Alförrädaren, en andfågel som egentligen hör hemma i ishavet, brukar dyka upp vid sydudden åtminstone någon gång varje vinter.

Ringmärkning har bedrivits på idéell basis på Öja sedan 1978. Idag är verksamheten omfattande, med daglig aktivitet 6 månader om året. Runt 10 000 fåglar ringmärks varje år, vilket gör stationen till den tredje största i Sverige efter Falsterbo och Ottenby. Vid stationen erbjuds också guidning av grupper efter överenskommelse.

Ett särpräglat växt- och djurliv i det mindre formatet är knutet till den omfattande mosaik av fuktstråk och hållkarsmiljöer som förekommer på ön. Den speciella hydrologin, som betingas av de nakna, sprickrika berghällarna, gynnar många grod- och kräldjur, bland annat den hotade **stora vattenödlan**.

Öja har blivit ett alltmer populärt utflyktsmål. Dagsbesökare kommer inte bara från Nynäshamn utan från hela Stockholmsområdet. Skolor och daghem gör dagsturer ut till ön. Bland de naturintresserade som besöker ön finns inte bara ornitologer. Även botanister, herpetologer och geologer har fina studiefält på Öja.

Bedömning: Öja ingår i ett större område som är av riksintresse för naturvård och friluftsliv. Dessutom är både Öja by och Landsorts by riksobjekt för kulturminnesvården. Öja-Landsort är sedan 1985 naturvårdsområde. Redan idag kan man se att öns naturvärden har stärkts genom inrättandet av naturvårdsområdet och den skötsel som sker enligt den fastställda skötselplanen. Det vore av stort värde om bete, helst med nötkreatur, kunde införas på någon av strandängarna vid Bredmar eller Saltmar.

Verksamheten vid fågelstationen är av stort värde. Den ger en detaljerad kunskap om fåglarna som bl a kan ge möjlighet att övervaka olika typer av miljöförändringar.

Litteratur:

Abenius (1989b,1990)
Lidén (1991)
Länsstyrelsen (1977a,b,1983,1985b,c,1986b)
NOF (1988a,1991)
Riksantikvarieämbetet (1990)
Rydberg (1974)
Selander (1914)
SNV (1988a,b)
Tapper (1978)
Wallentinus (1988)
Wenninger (1987)